

יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל ולנפגעי פעולות האיבה | כיתות ז'-ט'

בין יום הזיכרון ליום העצמאות: מעבר, הבדלה וחיבור

להתכווץ בכאב, להתרחב בתקווה

מבוא

ההחלטה לקבוע יום זיכרון ממלכתי לחללי מערכות ישראל התקבלה באופן לא מתוכנן על רקע בקשות של משפחות שכולות, והכרת מפקדי צה"ל והרבנות הצבאית בצורך. ציון יום שמוקדש לזיכרון הלאומי החל בתחילת שנות ה-50, והתמקד בחללי מלחמת השחרור. ההכרעה לעגן את המועד באופן רשמי בחוק התקבלה ב-1963. במהלך השנים הורחב תיאור היום כך שיכלול את כלל הנופלים במערכות ישראל - חיילי צה"ל וכלל כוחות הביטחון (כולל ארגונים אזרחיים: משטרה, שב"ס, המוסד והשב"כ). בשנת 1997 התקבל החוק שמכליל גם את נפגעי פעולות האיבה ביום הזיכרון הלאומי.

ההחלטה להצמיד את יום הזיכרון ליום העצמאות התקבלה גם היא באופן לא מסודר, אך משהתקבלה, מצאו רבים משמעות וערך למועד, וקיבעו את ההחלטה גם בחוק. מדינת ישראל ייחודית בהחלטה להצמיד את יום הזיכרון הלאומי ליום העצמאות. הקשר בין השניים הוא לא פשוט ולא מובן מאליו. ערעורים והטלת ספק בנכונות ההחלטה לקבוע את שני המועדים כצמודים זה לזה עולים שוב ושוב. השיעור מוקדש לדיון על הזיקה בין יום הזיכרון ליום העצמאות, ומאיר את השאלות שצימוד זה מעורר על היחס בין זיכרון לעצמאות, בין צער המלחמה לשמחת הריבונות. במרכז השיעור עומדת שאלת אחריותם של החיים כלפי הנופלים, והמקום שיש לזכרם במציאות היומיומית.

סרטון על קבלת ההחלטה לחבר בין יום הזיכרון ליום העצמאות

מטרות

- 1 העמקה ברעיון הצימוד של זיום הזיכרון וחגיגת העצמאות
- 2 קיום ויכוח מאורגן ('דיבייט'), והתנסות בניסוח טיעונים ושכנוע
- 3 מהלכה למעשה - עיבוד הלמידה לפעולה חברתית

ציוד דרוש

- ← דפי מקורות (נספחים א'-ג')
- ← אמצעי הקרנה ושמע - מומלץ
- ← כלי לביצוע סקר מקוון - מומלץ

א. פתיחה

1 דיון פתיחה:

מה התאריך העברי של יום העצמאות? למה הוא נקבע במועד זה? נציין ש-ד' באייר הוא יום הזיכרון. נשאל: מה ידוע לכן/ם על שינוי מועד יום העצמאות אם התאריך ה' באייר מתקיים בשישי או בשבת, בראשון או בשני?

נציין את ההחלטות הבאות:

על מנת למנוע התנגשות בין יום הזיכרון ויום העצמאות שחל מיד אחריו, ובין השבת - **נקבעו בחוק** הכללים הבאים:

- ← אם חל ד' באייר ביום חמישי, מוקדם יום הזיכרון ביום אחד ומתקיים ביום רביעי, ג' באייר.
- ← אם חל ד' באייר ביום שישי, מוקדם יום הזיכרון ביומיים, ומתקיים ביום רביעי, ב' באייר.
- ← אם חל ד' באייר ביום ראשון בשבוע, נדחה יום הזיכרון ביום אחד, ומתקיים ביום שני ה' באייר.

נדגיש: **בכל המקרים הללו משתנה גם תאריך יום העצמאות בהתאם, והוא מתחיל מיד עם תום יום הזיכרון.**

2 נשאל: מה אפשר ללמוד מההחלטות הללו על חשיבות תאריך יום הזיכרון? מה ניתן לשנות ומה מקפידים לשמר?

2 קיום משאל כיתתי:

נצביע באופן ספונטאני על ההחלטה לשמור על הצימוד בין הימים כהחלטה רשמית (אפשר לקיים סקר מקוון באמצעות 'מנטי-מטר' או כלי דומה שמעבד נתונים לכלי גרפי).

2 נשאל: מי בעד הצמדת יום הזיכרון ויום עצמאות? מי נגד הצמדת השניים? כדאי לבקש מהתלמידות/ים לכתוב לעצמם נימוק לעמדתם טרם ההצבעה. שימו לב - יש לשמור את הנתונים להמשך השיעור.

ב. "מי שחלם"

נחלק את הדף השיר והשאלות (**נספח א'**), ונשמיע את השיר ברקע. נחלק את הכיתה לחברותות ללימוד עצמאי של השיר, בעזרת השאלות המצורפות בדף.

🎵 נאזין לשיר "מי שחלם" בביצוע להקת גייסות השריון. "מי שחלם"

דיון במליאה לאחר הלימוד:

- 2 מי הדובר בשיר? מה הבקשה המרכזית שלו?
- 2 מה מלמדת המנגינה? מה ההבדל בין המנגינה של הבתים והפזמון?
- 2 איך הביצוע מדגיש את המסר? (סולו לעומת מקהלה, נשים או גברים)
- 2 מה תפקיד התיפוף המתמיד ברקע? (מרש צבאי? פעימות לב?)
- 2 למה מוכפל הפזמון האחרון?
- 2 שאלת סיכום: איך מתוארת השגרה בשיר? האם אפשר לזהות את שמחת העצמאות במילים? במנגינה? האם נכון להפריד או לערבב בין השניים?

שאלות לדיון

ג. פעילות מרכזית: 'דיבייט'

נסביר לתלמידים שהכיתה תקיים ויכוח מובנה ('דיבייט') ביחס לשאלת הצימוד בין יום הזיכרון ליום העצמאות, בעזרת המקורות שיקבלו (**נספחים ב'+ג'**). נגדיר שהאתגר הוא ללמוד לעומק עמדה אחת ולדעת להגן עליה גם אם אינה תואמת את העמדה האישית.

לפני הפעילות בקבוצות, נבקש מכלל התלמידים לכתוב **לעצמם** טיעון אחד בעד וטיעון אחד נגד הצימוד (חשוב שיצליחו לנסח טיעון שתומך בעמדה המנוגדת לעמדתם).

הנחיות לעבודה בקבוצות:

1 נחלק את הכיתה לשתי קבוצות באופן אקראי. כל קבוצה תקבל שני מקורות ותלמד עמדה אחת ביחס לצימוד בין יום הזיכרון ליום העצמאות, מתוך **נספח ב'** (בעד הצימוד) או **נספח ג'** (נגד הצימוד).

2 כל קבוצה תפרט את כלל הטיעונים שמחזקים את העמדה שקיבלה (לא את העמדה האישית של התלמידים). מתוך דף המקורות ו/או ממקורות נוספים. על הקבוצה לנסח המלצה לוועדת הטקסים בכנסת ולמנות דובר שיציג את הדברים. הדברים צריכים להיות כתובים כנאום עמדה שאורכו עד 2 דקות.

3 לצורך גיבוש העמדה אפשר להיעזר בדף המקורות וכן בעמדות שניסחו התלמידים לעצמם. כדאי להציע לכל קבוצה לעיין בעמדות המשתתפים הן בעד עמדת הקבוצה והן נגד. חלק מהטיעונים של הקבוצה יכול להיות בצורת מענה לחששות הצד השני.

סיכום ה'דיבייט' במליאה:

- ← הזמינו את נציגי הקבוצות להציג את עמדתם (חשוב להחליט מראש על המסגרת – זמנים, סדר דוברים וכו').
- ← אפשר לקיים משאל מחודש לאחר הדיון בין שני הצדדים, או לבקש לשמוע נימוקים ממי ששינו את דעתם, ונימוק חדש ממי שהמשיך להחזיק בדעתו הקודמת.

« **דגשים למורה**

- ← אם הכיתה גדולה רצוי לחלק אותה לשניים. כל חצי כיתה תחולק לקבוצות קטנות שינסחו את הטענות בכתב.
- ← אפשר להזמין מאזינים חיצוניים שיכריעו איזו עמדה משכנעת יותר (למשל: כיתה אחרת, מספר מורים או הורים).

ד. משימת סיכום לשיעור

- ← הציעו מנהג שיתאים כדי לציין את רגעי המעבר מיום הזיכרון ליום העצמאות (חישוב: איפה כדאי לקיים אותו? מה נכון ללבוש? לאכול? להגיד? לשיר?).
- ← הציעו תוכן ומבנה לטקס מעבר בין הימים ונסו לקיים אותו ככיתה או במסגרת משפחתית. ניתן לסכם באופן מכובד בכתב את ההצעות השונות שעלו ולשתף את ההורים ואת קהילת בית הספר בדיון שהתקיים ובתוצר.

משימה

« **דגש למורה**

- ← ניתן להפנות ליוזמות שכבר קיימות, כמו היוזמות בהובלת 'בית תפילה ישראלי' או ב'תנועה ליהדות מתקדמת', וללמוד מטקסים קיימים.

בשיר מוקדשים שלושה בתים לנופלים,
ושלושה בתים ללוחמים ששבו בשלום.

- 1. מה משמעות הבחירה להתייחס ללוחמים (הנופלים והחיים) כחולמים?
- 2. מהי האחריות של השבים כלפי הנופלים לפי השיר?
- 3. באיזה אופן השיר מקיים הבחנה והפרדה בין הנופלים לחיים?
- 4. באיזה אופן השיר מחבר בין השניים?
- 5. "נשכח", "זכרנו" – מי זה אנחנו?

שאלות לדיון

מי שחלם

מילים: דידי מנוסי, לחן: יוחנן זראי

מי שחלם לו, וְנִשְׁאַר לוֹ הַחֲלוֹם
מי שחלם לו, לֹא יִשְׁכַּח עַל מֵה לָחֵם
מי שִׁנְשָׂא עַר כָּל הַלַּיְלָה עוֹד יִרְאֶה אֹר יוֹם
מי שֶׁהָלַךְ הוּא לֹא יִרְאֶה זֹאת לְעוֹלָם.

מי שֶׁהִבְטִיחַ לֹא הֵנִיחַ אֶת חֲרָבוֹ
מי שֶׁקָּרְאוּ לוֹ הוּא צָעַד בְּרֹאשׁ כָּלֵם
מי שֶׁאָהַב לוֹ – עוֹד צְפוּיּוֹת לוֹ אֶהְבוֹת רַבּוֹת
מי שֶׁהָלַךְ הוּא לֹא יֵאָהֵב עוֹד לְעוֹלָם.

וְהָרִים עוֹד בּוֹעֲרִים בְּאֵשׁ זְרִיחוֹת
וּבֵין עֲרָבִים עוֹד נוֹשְׁבֵת רוּחַ יָם
אֶלֶף פְּרָחִים עוֹד מְשֻׁמָּחִים כָּל לַב בְּשִׁלְל פְּרִיחוֹת
מי שֶׁהָלַךְ הוּא לֹא יִרְאֶה זֹאת לְעוֹלָם.

מי שחלם וְהִתְגַּשֵּׁם לוֹ הַחֲלוֹם
מי שחלם עַד שֶׁשָּׁמַע קוֹל מְנַצְחִים
מי שֶׁעֲבַר אֶת כָּל הַלַּיְלָה, וְרָאֶה אֹר יוֹם
הוּא לֹא יֵנִיחַ שִׁנְשַׁכַּח אֶת הַהוֹלָכִים.
מי שֶׁהִבְטִיחַ וְזָכָה גַם לִקְיָם
מי שֶׁהִצְלִיחַ לְחַזֵּר מִן הַדְּרָכִים
מי שֶׁכָּאֵב, אֲבָל הֵבִין שֶׁהִכָּאֵב אֵלֵם
הוּא לֹא יֵנִיחַ שִׁנְשַׁכַּח אֶת הַהוֹלָכִים.

וְהָרִים עוֹד יִבְעֵרוּ בְּאֵשׁ זְרִיחוֹת
וּבֵין עֲרָבִים תִּנְשֵׁב עוֹד רוּחַ יָם
אֶלֶף פְּרָחִים עוֹד מְשֻׁמָּחִים כָּל לַב בְּשִׁלְל פְּרִיחוֹת
הֵם שִׁיעִידוּ, כִּי זָכַרְנוּ אֶת כָּלֵם.

הצמדת יום הזיכרון ליום העצמאות (כפי שקיים כיום)

1

נראה לי, כי המחוקק שקבע את הצמידות, נהג בחכמה ובתחושה אנושית ויהודית עמוקה. המצוקה, שמצביעים עליה הפונים, קיימת, אך היא חלק ממציאותינו. היא מבטאת עובדת יסוד של חיינו, כי אין אנו מסוגלים להפריד בין השמחה לבין העצב המלווה אותה ודבק בה. כי אין אנו מסוגלים להפריד בין הציפיה לעתיד ובין המבט לאחור על ההוד הנורא שבעבר, כשם שנהג עמנו במשך דורות, כאשר כלל את סדר 'הזכרת נשמות' [תפילה לזכר קרובי משפחה שנפטרו] בתפילות החג והמועד [ימים של שמחה וחגיגות].

(פ. אבישר, המועצה להנצחת החייל, רב שיח לדמותו של יום הזיכרון, 1974)

2

אחד הצנחנים מלוחמי ירושלים במלחמת ששת הימים אמר: "עם ישראל, עכשיו אתה יכול להיכנס לירושלים העתיקה, אבל זכור כי לפניך נכנסה פה עופרת בגוף החברים שלי...". הדור שעליו אני נמנה זכה לראות במו עיניו את התגשמותו של חלום קדום, שהוא גם חלום הנעורים שלו – תקומת ישראל. אך הדור הזה ידע גם את המחיר ששילמנו בעד עצמאותינו, מאז ראשית מפעלנו ההתישבותי בארץ הזאת ועד לאחר מלחמת ששת הימים ועד לעצם היום הזה. הימים ד' וה' באייר, בהיותם צמודים, מסמלים ויסמלו את שאיפותינו ומגמותינו, את מאבקינו ונצחונותינו, את יגוננו ושמחתנו, את מאמצינו והישגינו – את ישראל כפי שהיא וכפי שאנו מייחלים לראותה.

(י. פרישמן, המועצה להנצחת החייל, רב שיח לדמותו של יום הזיכרון, 1974)

למדינת ישראל ארבעה סמלים. כולם יקרים לליבי, כמות שהם, ולא ארצה לראות שינוי קל שבקלים באף אחד מהם. אדרבה, ארצה לראות כל ילד וילדה שלנו מבינים אותם היטב ומכבדים אותם כראוי. דגל מגן דוד כחול-לבן, המנון 'התקווה' וסמל המנורה עם עלי הזית. ועוד אחד: הצירוף של יום הזיכרון ויום העצמאות, בזה אחר זה.

הצירוף הזה מיוחד במינו, גם בהשוואה לסמלים האחרים, וגם למנהגי העמים. בעיניי הוא יותר עמוק ומוצלח מן הסמלים האחרים. אני יכול לתאר לעצמי שלמדינת ישראל היה דגל אחר. הרי היה מי שחשב על דגל שבעה כוכבים זהובים, אני יכול לתאר לעצמי המנון אחר. הלא ראיתי נוסח אחר של 'התקווה' וראיתי שירים אחרים שרצו להיות המנון. ואני יכול לתאר לעצמי סמל אחר, לא מנורה. אבל אני לא יכול לתאר לעצמי שום שיבוץ אחר של יום הזיכרון בלוח השנה הישראלי שיהיה טוב יותר, חכם יותר, מאשר ביום ד' באייר, צמוד ליום העצמאות.

הצירוף המיוחד הזה מבטא, ראשית, את החובה לזכור, להכיר ולהוקיר את הנופלים, גם בתוך השמחה על העצמאות הלאומית של העם היהודי במדינתו.

שנית, את החובה להבין את ההקשר ההיסטורי של הנפילה, במסגרת הפעלת הכוח ובניין הכוח של הזרוע הצבאית של המדינה. ושלישית, שאין להפריד בין השניים.

סמיכותם של יום הזיכרון ויום העצמאות באה לומר לנו שראוי להיכנס ליום העצמאות מתוך יום הזיכרון, ראוי להיכנס אל השמחה גם מתוך נימה של עצבות, וגם ראוי להתרפק על דמויותיהם של הנופלים, בתוגה, בשברון לב, עם נימה של תחושת עצמאות, שהיא נימה של תודעת אחריות.

לפעמים מספרים לנו אנשים שקשה להם לעבור מיום הזיכרון אל יום העצמאות. זו עדות הנעוצה באי הבנה. הצירוף של יום הזיכרון ויום העצמאות אינו צירוף של יום שכולו אך ורק תוגה עם יום שכולו אך ורק שמחה. במעבר מיום הזיכרון ליום העצמאות, אדם כמו מעביר את שיווי המשקל שלו 'מרגל לרגל', מן הרגל העומדת על היגון, אל הרגל העומדת על האחריות. ובשני הימים רגל אחת עומדת פה ורגל אחת עומדת שם.

(פרופ' אסא כשר, "מחשבות", המרכז החינוכי חנתון)

הנחיות ושאלות לדיון לאחר לימוד המקורות:

סמנו מתוך המקורות את הנימוקים השונים לשימור הצימוד בין הימים (אם יש לכן/ם נימוקים נוספים הוסיפו אותם).

נסחו נאום מנומק של עמדתכם על בסיס הנימוקים שאספתם.

מרבית הכותבים שמתייחסים לסוגיה הם הורים שכולים.

האם לדעתכן/ם עובדה זו משנה את היחס לעמדתם? באיזה אופן?

צריך להפריד בין יום הזיכרון ליום העצמאות

1

מעולם לא אהבתי את החיבור בין יום הזיכרון ליום העצמאות, עוד מאז היותי ילד רך בשנים. אסא כשר אומר בדבריו שאסור לגעת בצימוד שבין יום הזיכרון ליום העצמאות ועם הסימנים שהוא נותן בדבר אני מסכים. השאלה שלי היא האם לא ניתן לשמור על כל הסמליות הזו אם נפריד את הימים ב-24 שעות? אם לא נחוגג בד' באייר כי אם ב- ה' באייר, האם נאבד את הסמליות? האם נאבד את ההקשר? איני חושב.

מה כן נאבד? נאבד את החזרות ליום העצמאות שמתקיימות בתוך יום הזיכרון, את המרכולים והסופרמרקטים (בעיצומו של יום הזיכרון) שמלאים באנשים עד אפס מקום כדי לקנות אוכל ושתייה למסיבת ה'על האש' המסורתית. את החיפזון שאנשים מצויים בו בעיצומו של יום הזיכרון כדי לתאם ולארגן הכל לערב יום העצמאות או ליום עצמו. כל זאת נאבד וזו תהיה מתנה גדולה ולמעשה תיקון גדול שצריך להיעשות.

אני חושב שכחברה צריך לנסות לספק את המסגרת שתאפשר לכמה שיותר אנשים להיות שותפים ליום החשוב, המשמח ומרגש של עצמאות המדינה שלנו. ביום העצמאות קשה לאנשים רבים לשמוח ולצאת לרחובות וייתכן שאם היה יום אחד שמבדיל, היה מעט זמן להיאסף בין הימים ולתת לכמה שיותר אנשים להיות שותפים ליום הזה.

אסא כשר מדבר על כך שהמעבר בין הימים אינו מעבר מיגון לשמחה אלא כמו שאדם מעביר את שיווי המשקל ברגליו מהיגון אל האחריות ועדיין רגל כאן ורגל כאן – ואני יכול רק לקבל את דבריו של אסא כשר, לא רק בהסכמה כי אם בהערצה.

הסמליות לא תאבד כהוא זה מעוצמתה אם תהיה יממה אשר תפריד בין הימים, אלא תאפשר לנו כחברה לראות לא רק את הסמל אלא גם את האדם הניצב מאחוריו ומאפשר לו להתקיים.

אף אחד לא אוהב לגעת בסמלים אבל לא כל סמל הוא מלא בחכמה וברגישות, וישנם סמלים שאם ניגע בהם נעשה רק טוב ונחזק אותם. אם נוסיף בית להמנון שלנו על מנת שיכיל עוד אנשים הגרים עמנו בחברה ואינם יהודים אבל רוצים בכל מאודם להיות חלק מהחברה שלנו – האם לא נגדיל את התקווה?

המשפחות השכולות לא צריכות את יום הזיכרון כדי לזכור, הן זוכרות יום יום, ועל כן אינני מדבר בהכרח עליהם. אינני כמובן מייצג אותם ואינני פה להם אני רק כותב את אשר אני מרגיש ולמדתי עם השנים.

בתקווה לשנה שבה לא יתווספו משפחות שכולות חדשות.

(הרב יואב אנדי, מרכז חינוכי חנתון)

כשהמשפחות השכולות, שהיום הזה נועד לכבד את יקיריהן, באות ומבקשות: הפרידו בין הימים, אנו צריכים להקשיב. זהו היום הקשה ביותר לעשרות אלפי משפחות בארץ, יש שהפכו למשפחות שכולות לפני שנים אחדות או פחות מכך, ואחרות לפני שנים רבות, וכולן חולקות את הכאב הקשה והמטלטל ביותר. כשהן באות ואומרות: אחרי יום כזה אנחנו צריכים לנוח, ובטח שלא לחגוג בהופעות יום העצמאות תחת הזיקוקים ומעל המנגל, אנו צריכים להקשיב. כשהן רואות את עם ישראל אָבֵל על יקיריהן וכעבור שעה רוקד על המדשאות עד השעות הקטנות, אי אפשר שלא להרגיש צביטה קטנה ולבקש: הפרידו בין הימים האלו, כדי שגם אנחנו נוכל לחגוג את המדינה. מדינות רבות מציינות יום זיכרון לחיילים שנפלו במלחמות. היום הזה לעולם לא צמוד ליום העצמאות עצמו. אולי הגיע הזמן להקשיב למדינות האלו, לשים את את הסימבוליות היפה הזו בצד ולכבד את בקשתם של אלו שבזכותם יש לנו עצמאות לחגוג.

(אור הוכמן, אגודת הסטודנטים אוניברסיטת בן-גוריון בנגב)

הנחיות ושאלות לדיון לאחר לימוד המקורות:

סמנו מתוך המקורות את הנימוקים השונים להפרדת הצימוד בין הימים (אם יש לכן/ם נימוקים נוספים הוסיפו אותם).
נסחו נאום מנומק של עמדתכם על בסיס הנימוקים שאספתם.

משימה

הדוברים מתייחסים לחלקים שונים בחברה הישראלית (כולל הנופלים) בדבריהם.

על מי צריך לחשוב כשקובעים מועד לאומי? את מי הוא משרת?

במה יום הזיכרון ויום העצמאות מיוחדים בהקשר זה?

שאלות

